

УДК 343.9

DOI: 10.31359/2079-6242-2018-35-1-44

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТРАТЕГІЙ «COMMUNITY POLICING»
І ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ**

М. О. Маршуба, кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Постановка проблеми. У Концепції реформування кримінальної юстиції України 2008 р., яка є чинною й на теперішній час, підкреслено, що реформування органів кримінальної юстиції має бути спрямовано на вдосконалення їх діяльності за європейськими стандартами з метою підвищення рівня захисту прав людини і основоположних свобод, посилення боротьби з кримінально караними діями. Реформування органів кримінальної юстиції полягає в їх інституційній реорганізації та запровадженні нових форм і методів їх діяльності [1].

Актуальність анонованих вище положень Концепції за останні 10 років лише посилилась. Сучасний стан злочинності в Україні, що характеризується загрозливими для громадської безпеки тенденціями, низька ефективність діяльності органів правопорядку та низка інших негативних обставин вимагають певним чином модернізувати у цілому застарілу вітчизняну кримінологічну теорію, що спирається на ідеї та положення, розроблені у радянський період. Остання, за великим рахунком, не здатна запропонувати практиці протидії злочинності надійну наукову платформу для результативного скорочення злочинності й охорони компетентними державними органами базових прав громадян. Слід визнати, що теорія запобігання злочинності в Україні перебуває у своєрідному вакуумі, що зумовлений, з одного боку, незатребуваністю правоохоронними органами сучасних розробок у царині мінімізації злочинності та

правопорушень, а з другого – певною пасивністю наукової спільноти, яка не досліджує належним чином різноманітні новації щодо профілактики злочинності засобами нерепресивної дії. У підсумку маємо ситуацію, коли профілактика злочинності у нашій країні не відповідає високим стандартам у цій сфері провідних західних держав.

Беручи до уваги, що стратегія участі громадськості у запобіганні злочинності (community policing) й стратегія зменшення можливостей учинення злочинів становлять наразі основу некарального впливу на злочинність передусім у США, Великій Британії, країнах – членах ЄС, тому спроби їх вивчення на предмет взаємозв'язку і шляхів упровадження в Україні визнаються актуальними і доцільними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні різні аспекти представлених стратегій запобігання злочинності досліджували такі учені, як: В. В. Голіна, А. В. Калініна, М. Г. Колодяжний, О. М. Литвинов, В. І. Шакун, С. С. Шрамко та ін. У західних країнах стратегія «community policing» ставала предметом дослідження з боку Д. Вернера, Д. Грехема, Г. Катони, Е. Міллера, Д. Сатервейта, Дж. Стюарта та ін., а стратегія зменшення можливостей учинення злочинів – з боку Т. Беннетта, Р. Вортлі, Дж. Келлінга, Р. Кларка, О. Ньюмана, Р. Спаркса, Дж. Уілсона, Е. Хірші тощо.

Мета статті полягає у дослідженні взаємозв'язку стратегій участі громадськості у запобіганні злочинності й зменшення можливостей учинення злочинів крізь призму можливих напрямів їх упровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Світова теорія і практика запобігання злочинності за довгі роки свого існування накопичила солідний арсенал прийомів, засобів і методів обмеження злочинності в усьому її різноманітті (злочини, правопорушення, фонові для злочинності явища та ін.). Частина прогресивного світового досвіду протидії злочинності періодично узагальнюється й оприлюднюється у матеріалах конгресів ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя. Зокрема, у Сьомому Конгресі (м. Мілан, 1985 р.) було запропоновано низку найбільш ефективних напрямів запобігання злочинності, до яких відноситься стратегія участі гро-

мадськості (community policing), яка особливо розвинена у таких країнах, як США, Велика Британія, Японія [2], й стратегія зменшення можливостей учинення злочинів [3, с. 89–91].

Для досягнення мети наукової статті необхідно розв'язати низку окремих дослідницьких завдань методологічного порядку, що полягають у такому: а) виділення істотних ознак запропонованих запобіжних стратегій; б) надання визначення їх понять; в) зазначення базових принципів, які лежать в основі кожної із розглядуваних стратегій; г) виокремлення магістральної засади, яка досягається шляхом тісного взаємозв'язку стратегій «community policing» й зменшення можливостей учинення злочинів; д) уточнення видів взаємозв'язку вказаних стратегій; е) конкретизація форм прояву такого взаємозв'язку; ж) окреслення перспектив упровадження в Україні досліджуваних запобіжних стратегій за умови їх тісного взаємозв'язку.

Для більш глибокого пізнання сутності того чи іншого явища чи процесу, у тому числі у сфері протидії злочинності, необхідно виділити їх істотні ознаки. Як зазначається в останніх фундаментальних наукових дослідженнях, присвячених проблемі участі громадськості у запобіганні злочинності, характерними рисами такої діяльності є: мета – профілактика злочинності і правопорушень; об'єкт запобіжного впливу – сфера громадського порядку і безпеки, суспільна мораль; суб'єкти – громадські організації правоохоронної спрямованості, окремі громадяни та інші зацікавлені недержавні суб'єкти; добровільний характер діяльності суб'єктів; чітка законодавча регламентованість; пов'язаність з іншими напрямками протидії злочинності; прояв через прямі й непрямі форми участі громадськості [4, с. 256–259]. Тобто стратегія «community policing», як окремий напрям запобігання злочинності, відзначається цілою низкою властивих істотних ознак, які вирізняють його з-поміж інших напрямів і заходів у правоохоронній сфері.

Що стосується стратегії зменшення можливостей учинення злочинів, то до її істотних ознак можна віднести: спрямованість на запобігання злочинності й зменшення її «ціни»; законодавча урегульованість; некаральний характер; здійснення державними (правоохоронні органи) і недержавними (громадські організації й окремі

громадяни) суб'єктами; пов'язаність зі зміною зовнішніх умов учинення злочинів; наступ на злочинну мотивацію; прояв у різноманітні запобіжних заходів [5]. Іншими дослідниками доповнюється, що характерними рисами вказаної стратегії є те, що вона являє собою складову національної системи запобігання злочинності, сутність якої полягає у створенні своєрідного захисного простору і фізичних бар'єрів для злочинності [6]. Як бачимо, стратегія зменшення можливостей учинення злочинів має як специфічні істотні ознаки, властиві лише їй, так й інші риси, що мають спільний характер зі стратегією «community policing».

Ураховуючи перелічені істотні ознаки, під стратегією «community policing» слід розуміти нормативно визначену добровільну діяльність громадських організацій, окремих громадян та інших недержавних суб'єктів, спрямовану на профілактику злочинності шляхом патрулювання, затримання злочинців і правопорушників, розшуку викраденого майна та інших прямих і непрямих форм роботи із забезпечення громадського порядку і безпеки.

Під стратегією зменшення можливостей учинення злочинів, виходячи з її істотних ознак, слід розуміти законодавчо врегульовану некаральну діяльність державних і недержавних суб'єктів, пов'язану зі зміною зовнішніх умов учинення злочинів та ускладненням формування й реалізації злочинної мотивації заходами нормативно-правового, технічного, організаційного, інформаційного, управлінського та іншого характеру й спрямовану на запобігання злочинності й зменшення її негативних наслідків [5].

Щодо базових принципів, які лежать в основі досліджуваних запобіжних стратегій, то вони, за великим рахунком, не можуть і не мають обмежуватись якоюсь однією засадою, адже діяльність із запобігання злочинності є різноплановою, різнохарактерною, зумовлюється існуванням багатьох об'єктів запобіжного впливу й суб'єктів реалізації низки запобіжних заходів. При цьому допустимо виділити основний принцип, яким загалом позначається та чи інша діяльність в межах кожної із запропонованих стратегій. Наприклад, стратегія участі громадськості у запобіганні злочинності (community policing) у цілому визначається і характеризується через засаду партнерства або партнерських відносин. Ці відносини скла-

даються у перебігу здійснення діяльності, пов'язаної із профілактикою злочинності та правопорушень, між державними (органами Національної поліції, органами прокуратури, СБУ, судами та ін.) й недержавними суб'єктами (громадськими організаціями правоохоронної спрямованості, окремими громадянами). Засада партнерства тісно пов'язана з такими поширеними і часто вживаними у науковому обігу категоріями й поняттями, як «співробітництво», «співпраця», «участь», «взаємодія», «координація» тощо. Не занурюючись в етимологічну природу перелічених понять, є думка, що перелічені форми тієї або іншої допомоги недержавних суб'єктів запобігання злочинності й правопорушенням державним органам у цій сфері так чи інакше відповідають принципу партнерства. Зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію» 2015 р. виділено низку принципів діяльності поліції, одним з яких є саме принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства (ст. 11).

Стосовно стратегії зменшення можливостей учинення злочинів, то виділяється низка принципів, яким мають відповідати і на яких повинні базуватись її заходи: законність, наукова обґрунтованість, захист прав громадян, публічність, економічна доцільність, добровільність та деякі інші [5]. Однак базовою засадою цієї стратегії вважається ефективність (результативність), адже різноманітні напрями і заходи некарального впливу на злочинність заходами вказаної запобіжної стратегії спрямовані передусім на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів у сфері профілактики злочинності.

Виходячи зі взаємозв'язку стратегій участі громадськості у запобіганні злочинності й зменшення можливостей учинення злочинів, їх магістральною (основною) засадою, на досягнення якої має бути спрямована уся національна система протидії злочинності в Україні, є принцип комплексності. Вказана засада може виражатись у багатьох аспектах: поєднанні різних заходів розглядуваних стратегій запобігання злочинності; спрямованості на усунення різних за характером детермінант злочинності (об'єкт запобіжного впливу); реалізація заходів різними суб'єктами (державними (правоохоронні органи, інші центральні органи виконавчої влади), недержавними (громадськість у всіх її проявах), міждержавними (Інтер-

пол, Європол, ОБСЄ та ін.)). Магістральна засада комплексності виражається і забезпечується, з одного боку, завдяки дотриманню принципу партнерських відносин органів правопорядку з найбільш прогресивною і свідомою частиною громадянського суспільства, а з другого, – принципу ефективності правоохоронної діяльності.

Базуючись на методологічних положеннях, які стосуються істотних ознак, поняття, принципів стратегій «community policing» й зменшення можливостей учинення злочинів, їх взаємозв'язок можна представити шляхом виділення щонайменше двох видів: внутрішнього та зовнішнього. Внутрішній взаємозв'язок запобіжних стратегій, які вивчаються, має, так би мовити, генетичний характер. Він зумовлюється загальною спрямованістю вказаних стратегій та їх заходів, єдиною метою (скорочення злочинності та правопорушень, обмеження криміногенності у суспільстві у всіх її різноманітних проявах, мінімізація негативних наслідків («ціни») злочинності), регулюванням іноді єдиними нормативно-правовими актами. На відміну від внутрішнього (генетичного) зовнішній зв'язок має функціональний характер. Останній проявляється через форми реалізації цих двох стратегій запобігання злочинності. Нерідко ті або інші заходи стратегії зменшення можливостей учинення злочинів здійснюються за активної участі громадськості.

Необхідно підкреслити, що конкретизація форм прояву взаємозв'язку досліджуваних стратегій є відмінною у різних країнах. Це зумовлено багатьма об'єктивними і суб'єктивним обставинами: рівень фінансування державами сектору безпеки й правоохоронної сфери; розвиток громадянського суспільства, масової свідомості й відповідальності окремих громадян; відмінний ступінь довіри громадян до державних інституцій, включаючи органи кримінального переслідування; різна законодавча база, що передбачає залучення громадян до здійснення деяких правоохоронних функцій, тощо.

За результатами проведеного емпіричного дослідження, наразі в Україні мають місце у більшості випадків такі форми взаємозв'язку представлених стратегій: патрулювання вулиць та інших місць загального користування; монтаж систем відеоспостереження у гро-

мадських місцях; розширення кримінологічної поінформованості громадськості про стан злочинності у державі й окремих містах і районах; розробка місцевих програм профілактики злочинності і правопорушень [6]. Більшість із цих заходів здійснюється за активної участі громадськості.

На відміну від України, де патрулювання складає основу профілактики злочинності, у західних державах (США, Велика Британія, деякі країни – члени ЄС), зовнішній зв'язок цих стратегій виражається шляхом залучення недержавних суб'єктів до набагато більшої кількості різновидів профілактики злочинності, як то: участь у програмах «Зупини злочинця» (повідомлення поліції про місце перебування злочинців, які розшукуються), «Сусідське спостереження» (нагляд громадянами за майном своїх сусідів й усіма подіями, що відбуваються за місцем проживання); самостійне покращення громадянами за відповідного консультування поліцією рівня безпеки власної оселі, автотранспорту та іншого майна (програми «Безпечний будинок»); взяття участі у заходах із прибирання вулиць й ушляхетнення місць громадського користування (автобусних зупинок, дитячих майданчиків, під'їздів будинків і прибудинкової території) у межах теорії «розбитих вікон» тощо.

Щодо перспектив паралельного упровадження в Україні зазначених стратегій, то стає очевидним, що слід доповнити як кримінологічне законодавство України, так і значно удосконалити поточну діяльність правоохоронних органів, передусім Національної поліції. Це необхідно для того, щоб система профілактики злочинності у нашій державі наблизилась до відповідних стандартів у правоохоронній сфері провідних західних країн. Для цього потрібні готовність органів кримінальної юстиції на реальну реалізацію принципу партнерства з населенням, а також активність самого суспільства на участь у діяльності із запобігання злочинності та правопорушенням.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати таке:

1) стратегії «community policing» і зменшення можливостей учинення злочинів є сучасною відповіддю демократичного суспільства на посилення криміногенності й засобом захисту конституційних прав громадян;

2) реалізація заходів стратегії зменшення можливостей учинення злочинів має відповідати засаді партнерства, яка у свою чергу становить ядро і виражає сутність стратегії «community policing»;

3) взаємозв'язок зазначених стратегій визначається через спільність їх мети (скорочення злочинності), об'єктів запобіжного впливу (детермінанти злочинності), суб'єктів реалізації запобіжних заходів (громадськість у всіх її проявах), спрямованість на забезпечення комплексності як магістральної засади, на яку має спиратись система запобігання злочинності в Україні;

4) тісний взаємозв'язок указаних запобіжних стратегій є пріоритетним напрямом щодо удосконалення існуючої правоохоронної моделі нашої країни й однією з умов ефективної кримінологічної політики держави.

Перелік літератури

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 27. Ст. 838.

2. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2017. 252 с.

3. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию: [сб. материалов]: в 3 кн. / Нац. акад. правовых наук Украины; НИИ изуч. пробл. преступности им. акад. В. В. Сташиса; кол. сост.: В. В. Голина, М. Г. Колодяжний; под общ. ред. В. В. Голины. Кн. 2. Киев: Ред. журн. «Право Украины»; Харьков: Право, 2013. 184 с.

4. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.

5. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: поняття, принципи, значення. *Вісник кримінологічної асоціації України*: зб. наук. пр. редкол.: О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін. Харків: ХНУВС, 2017. № 1. С. 93–99.

6. Голіна В. В., Шрамко С. С. Запобіжний потенціал стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Питання боротьби зі злочинніс-*

то: зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. Харків: Право, 2017. Вип. 34. С. 3–14.

Транслітерація переліку літератури

1. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 liutoho 2008 roku «Pro khid reformuvannia systemy kryminalnoi yustytсии ta pravoookhoronnykh orhaniv»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 8.04.2008 r. №311/2008. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2008. №27. St. 838. [in Ukrainian].

2. Kolodiazhnyi M. H. (2017) Suchasnyi zarubizhnyi dosvid hromadskoho vplyvu na zlochynnist: monohrafiia; za red. V. V. Holiny. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Holyna V. V., Kolodiazhnyi M. H. (2013). Konhressy OON po preduprezhdeniyu prestupnosti y uholovnomu pravosudiyu : [sb. materialov]: v 3 kn. [United Nations congresses on crime prevention and criminal justice: a collection of materials: in 3 books] / Nats. akad. pravovikh nauk Ukrainy; NYY yzuch. probl. prestupnosti ym. akad. V. V. Stashysa. Kn. 2. Kyev: Red. zhurn. «Pravo Ukrainy»; Kharkov: Pravo [in Russian].

4. Holina V. V., Kolodiazhnyi M. H., Shramko S. S. et al. (2017). Hromadskist y zapobihanni i protydii zlochynnosti: vitchyzniani ta mizhnarodnyi dosvid: monohrafiia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

5. Kolodiazhnyi M. H. (2017). Stratehiia zmeshennia mozhlyvosti vchynennia zlochyniv: poniattia, pryntsypy, znachennia [The strategy of reducing the opportunities to commit crimes: the concept, principles, significance]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of criminological association of Ukraine: zb. nauk. pr. (redkol.: O. M. Bandurka (holov. red.) ta in.)*. Kharkiv: KhNUVS, 1, 93–99 [in Ukrainian].

6. Holina V. V., Shramko S. S. (2017). Zapobizhnyi potentsial stratehii zmeshennia mozhlyvosti vchynennia zlochyniv [Preventive potential of reduction strategy of crimes committing opportunities]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu – The issue of struggle against crime: zb. nauk. pr. / redkol.: V. I. Borysov ta in.* Kharkiv: Pravo, 34, 3–14. [in Ukrainian].

Маришуба М. О. Взаємозв'язок стратегій «community policing» і зменшення можливостей учинення злочинів

У статті здійснено спробу дослідження таких стратегій запобігання злочинності, як «community policing», що полягає в участі громадськості у правоохоронній сфері, й зменшення можливостей учинення злочинів з огляду на запровадження їх заходів в Україні. Для досягнення мети статті розроблено ме-

тодологічну матрицю, що включає: істотні ознаки зазначених запобіжних стратегій; визначення їх поняття; виділення базових принципів (партнерство і ефективність запобіжної діяльності відповідно), що лежать в основі стратегій; виокремлення основної засади у вигляді комплексності, яка досягається завдяки взаємозв'язку цих напрямів протидії злочинності; характеристика видів взаємозв'язку (внутрішній (генетичний) та зовнішній (функціональний)) представлених стратегій; конкретизація форм прояву взаємозв'язку досліджуваних стратегій; окреслення перспектив упровадження стратегій в Україні. Констатується, що реалізація різноманітних напрямів і заходів зазначених стратегій запобігання злочинності в Україні є значно обмеженішою порівняно із провідними західними державами світу (США, Велика Британія, країни ЄС). Здійснено висновок, що система запобігання злочинності у нашій країні потребує подальшого удосконалення. Воно пов'язується з підвищенням ефективності діяльності правоохоронних органів за рахунок розширення широти застосування стратегій, що вивчаються, й посилення їх взаємозв'язку.

Ключові слова: стратегія «community policing», стратегія зменшення можливостей учинення злочинів, запобігання злочинності, профілактика злочинності.

Маришуба М. О. Взаимосвязь стратегий «community policing» и уменьшения возможностей совершения преступлений

В статье осуществлена попытка исследования таких стратегий предупреждения преступности, как «community policing», которая заключается в участии общественности в правоохранительной сфере, и уменьшения возможностей совершения преступлений в виде внедрения их мер в Украине. Для достижения цели статьи разработана методологическая матрица, включающая: существенные признаки указанных предупредительных стратегий; определение их понятия; выделение базовых принципов (партнерство и эффективность предупредительной деятельности соответственно), которые лежат в основе стратегий; выделение основного принципа в виде комплексности, который достигается благодаря взаимосвязи этих направлений противодействия преступности; характеристика видов взаимосвязи (внутренний (генетический) и внешний (функциональный)) представленных стратегий; конкретизация форм проявления взаимосвязи исследуемых стратегий; очерчивание перспектив внедрения стратегий в Украине. Констатируется, что реализация разнообразных направлений и мер отмеченных стратегий предупреждения преступности в Украине является значительно ограниченной в сравнении с ведущими западными государствами мира (США, Великобритания, страны ЕС). Сделан вывод, что система предупреждения преступности в нашей стране требует дальнейшего усовершенствования. Оно связывается с повышением эффективности деятельности правоохранительных органов за счет расширения широты применения изучаемых стратегий и усиления их взаимосвязи.

Ключевые слова: стратегия «community policing», стратегия уменьшения возможностей совершения преступлений, предупреждение преступности, профилактика преступности.

Marshuba M. O. Interrelation between strategies of «community policing» and reduction of possibilities for the commission of a crime

The article attempted to study the «community policing» as a crime prevention strategy meaning participation of public in law enforcement and reduction of possibilities for the commission of a crime after implementation of these measures in Ukraine. To achieve the purpose of the article, there has been developed a methodological matrix, which includes: dominant features of the given preventive strategies; concept definition; determination of fundamental principles (partnership and effectiveness of preventive activities, accordingly) of the strategies; determination of the main principle in the form of complexity being achieved thanks to the interrelation of these directions of crime prevention; characterization of types of interrelation (internal (genetic) and external (functional)) between the given strategies; specification of the forms of appearance of interrelations between strategies being studied; determination of the prospects for implementation of the strategies in Ukraine. It has been noted that the implementation of various directions and measures of crime prevention strategies in Ukraine is poorer than in the leading western countries (USA, Great Britain, EU countries). It has been concluded that the system of crime prevention in our country requires further improvement. It means better efficiency of the law enforcement agencies thanks to more widespread application of the strategies being studied and strengthening their interrelation.

Key words: *«community policing» strategy, the strategy of reduction of possibilities for the commission of a crime, crime prevention.*

Рекомендовано до опублікування на засіданні відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАІПрН України (протокол № 5 від 10.04.2018 р.)

Рецензент – доктор юридичних наук, професор
Голіна В. В.